

ОСОБЛИВОСТІ ТА СТРУКТУРА ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИЗМУ

У статті охарактеризовано основні підходи до визначення поняття “потенціал”, у межах яких здійснено огляд його економічної природи та структури. Визначено пріоритетність впливу на ефективність використання потенціалу туризму територіальної приналежності, розвитку галузей. Розкрито особливості потенціалу сучасного туризму в умовах інтелектуальної економіки; акцентовано увагу на резервній складовій потенціалу туризму, підґрунтям якої є можливості організаційно-економічних зв'язків. Подано авторське бачення ефективності управління розвитком сучасного туризму як синергетичного результату розвитку галузей національної економіки на певній території, які ефективністю свого функціонування створюють туристичне середовище, та управлінських заходів державно-приватного партнерства щодо встановлення та закріплення організаційно-економічних зв'язків.

Ключові слова: потенціал, туризм, структура, зв'язок, ресурс, синергія, управління, партнерство.

I. Вступ

Сучасний туризм як підсистема національної економіки перспективного значення потребує виваженої державної політики, підкріпленої регіональними ініціативами. Зокрема, на засіданні Комітету регіонів в ЄС (м. Брюссель) було відзначено, що потенціал Європи як туристичного призначення в світі залишається нерозвиненим і схвалено нову концептуальну основу розвитку туризму в Європі – місцеві влади повинні зробити більше, щоб допомогти індустрії туризму пристосуватися до складної економічної ситуації за рахунок диверсифікації та розвитку стійкіших бізнес-моделей [18]. Визначена стратегічна мета відповідно зумовлює проведення структурно-компонентного аналізу туризму як концептуально-методичного підґрунтя регуляторного впливу на його розвиток. Системні напрацювання у цьому напрямі подані у працях О. В. Басюк, Д. М. Стеценка, В. Ф. Семенова, В. Ф. Кифяка. Прагнення до забезпечення розвитку туризму як виду економічної діяльності, потенційно здатного забезпечувати більший вклад у формування ВВП України, зумовлює потребу постійної уваги наукової спільноти та практиків до створення методико-організаційного забезпечення його ефективності. Це відповідно потребує уточнення структури потенціалу туризму, чинників впливу на його розвиток, обґрунтування організаційно-економічних інструментів управління ефективністю розвитку.

II. Постановка завдання

Мета статті – охарактеризувати особливості економічної природи та структури потенціалу туризму, які дадуть змогу підвищи-

ти ефективність управління його розвитком у сучасних умовах.

III. Результати

Поняття “потенціал” (від лат. *potencia* – “можливість”) трактується як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, які використовують у будь-якій галузі, сфері за певних умов та обставин для досягнення певної мети [12, с. 630]. У Економічній енциклопедії потенціал трактується як “наявні в економічного суб'єкта ресурси, їхня оптимальна структура та вміння раціонально використовувати ресурси для досягнення поставленої мети” [5, с. 13]. У більшості випадків поняття “потенціал” використовують як синонім поняття “ресурси”. Зокрема, Л. І. Абалкін зауважує, що поняття “потенціал” і “ресурси” не слід відображати, оскільки потенціал представляє “узагальнену збірну характеристику ресурсів”, прив'язану до місця та часу [1, с. 24].

Трансформаційні засади реалізації потенціалу обґрунтовано К. Марксом у видатній праці “Капітал”, оскільки, на його думку, засоби праці, предмети праці та робоча сила як фактори виробництва й елементи створеного продукту є можливостями, що визначають потенціал. Для перетворення цієї можливості на дійсність, “вони повинні з'єднатися” [11, с. 217].

З позиції управління важливим є розгляд потенціалу як здатності комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання, що зумовлюється взаємозв'язком його структури й функцій. У цьому розрізі В. М. Архангельський визначає потенціал як наявні засоби, запаси та які можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або для вирішення певного завдання, тобто як сукупність реальних на-

громадженнь ресурсів. До його складових учені відносять трудові, матеріальні, фінансові та інформаційні ресурси, які залучаються у сферу вдосконалення виробництва [2, с. 6]. Цей напрям слід вважати комплексним, оскільки підвищення ефективності використання потенціалу соціально-економічної системи відбувається на синергетичній основі від збалансованого використання інструментів управління.

Отже, загалом у науковій економічній літературі виділяють три основні підходи до визначення категорії “потенціал”: факторний, ресурсний і потенційний. У Великій Радянській Енциклопедії [4] описується ще й комбінований підхід, який учені визначають як результат злиття факторного та ресурсного підходів.

Слід зазначити, що розуміння “потенціалу” вченими-економістами часто прирівнюється до розгляду “економічного потенціалу”, що й ураховується при визначенні його структури. Тому, відповідно, в економічному потенціалі виділяють економічні ресурси (становлять всі накопичені нею і розташовані як на своїй території, так і за кордоном матеріальні цінності, наукові, інтелектуальні, інформаційні та трудові ресурси, включаючи підприємницькі здібності, а також природні ресурси, які характеризуються загальним обсягом, структурою та якістю) і економічні результати (відображені в обсязі, структурі, якості та технічному рівні вироблених товарів і послуг, узагальненою характеристикою яких виступають ВВП, ВНП, національний дохід і їх структура, фізичні обсяги виробництва окремих видів товарів, визнаних на цьому історичному етапі найважливішими) [17]. Економічний потенціал країни є матеріальною основою і займає чільне місце в системі функціонування національного господарства, регіональній і виробничій організації. Тому, на думку науковців, економічний потенціал країни визначається її природними ресурсами, засобами виробництва, трудовим і науковим потенціалом [6; 8; 9; 15]. Таке визначення відображає сутність економічного потенціалу, а підхід до його вартісної оцінки дасть змогу в загальному вигляді вираховувати економічний потенціал суспільного виробництва. У формалізованому значенні має такий вигляд [16]:

$$EP = VF + MB + ND + PR, \quad (1)$$

де EP – економічний потенціал,

VF, MB – виробничі фонди й матеріальні витрати, що входять до складу валового суспільного продукту;

ND – національний дохід, що враховує витрати живої праці;

PR – природні ресурси у вартісній оцінці.

Г. Беляєва стверджує, що вона не є досконалою, і складнощі, спричинені кількіс-

ним визначенням величини економічного потенціалу, зумовлено такими причинами: у наведеному визначенні економічного потенціалу не надано обмеження в часі, що не дає змоги визначити обсяг сукупності накопичених ресурсів на кожний аналізований період, часову точку відліку й період часу для встановлення потенційно можливого результату суспільного виробництва при максимальному використанні цих ресурсів; неефективне використання потенційних можливостей накопичених ресурсів формує не потенціал, а фактичний результат виробництва; у визначенні економічного потенціалу не відображено якісний аспект накопичених ресурсів, особливо тієї його частини, яка відноситься до витрат, що значною мірою, як зазначалося раніше, визначається часовим чинником [3, с. 90].

Крім того, узагальнено економічний потенціал можна розглядати як сукупну здатність галузей національної економіки виробляти продукцію та/або надавати послуги. Тому проекція такого підходу в поєднанні із системним підходом на розуміння потенціалу туристичної сфери дає змогу розглядати його як сукупність можливостей державних і приватних партнерів, які взаємодіють між собою з метою надання користувачам якісних туристичних послуг. Мета структурно-компонентного аналізу потенціалу – обґрунтування важелів управління з метою підвищення ефективності його використання зумовлює доцільність розгляду у процесі відтворення.

Відрізняється новизною підходу думка С. Пирожкова, який зазначає, що “основна особливість поняття “потенціал” полягає в тому, що він служить інтелектуальною мірою оцінки можливостей тієї чи іншої системи, які можуть бути реалізовані сьогодні чи в майбутньому” [13; 19]. Це є підґрунтям для розгляду потенціалу певної соціально-економічної системи з позиції знаньмісткої економіки. Є думка, що економіка є економікою знань, якщо 40% її ВВП створюють наукоємні та наукомісткі технології. Крім того, в цьому контексті адекватним нинішнім умовам розвитку соціально-економічних систем є розробки В. Семенова, О. Басюк, що проводять у регіональному розрізі, в результаті яких потенціал нової економіки регіону (ПНЕР) визначається як сукупність просторових можливостей виробництва, розповсюдження та використання знань, інновацій, інформації, що дає змогу враховувати увесь комплекс ендогенних та екзогенних чинників формування та нарощення потенціалу, його розмір, структуру, динаміку у площині економічного зростання регіону. Тобто ПНЕР як основна складова економічного потенціалу регіону в нових умовах

включає триаду нових потенціалів: знань, інновацій та інформації [14].

Більшість учених-економістів, що вивчають теорію потенціалів, виділяють понад 20 різновидів: виробничий, інноваційний, науковий, освітній, управлінський, комерційний, ринковий, стратегічний, трудовий, фінансовий, організаційно-управлінський, ресурсний, маркетинговий, інвестиційний, еколого-економічний та ін.

Розвиток туризму як специфічного виду діяльності залежить від багатьох факторів, але пріоритетно, на нашу думку, ефективність використання його потенціалу залежить від територіальної приналежності та розвитку галузей. Зокрема, у дослідженні Б. Є. Бачевського, І. В. Заблудської, О. О. Решетняка використано поняття "потенціал території", визначено як сукупні властивості її природних, трудових та штучно створених елементів, що сприяють або протидіють реалізації інтересів суб'єктів зовнішнього середовища (держави, кооперованих або конкуруючих учасників господарської діяльності, з якими існують певні зв'язки, незалежні від державної або галузевої приналежності) та суб'єктів господарчої діяльності й населення самого регіону, створюючи грошові й товарні потоки [7]. Отже, структурність економічного потенціалу як системи виявляється в комплексі різних складових і сили зв'язків між ними, що становлять його внутрішню структуру та забезпечують цілісне функціонування. Узагальнено до його складових можна віднести все, що пов'язано з функціонуванням і розвитком системи. Тому структуру економічного потенціалу сучасного туризму можна визначити як сукупність наявних складових потенціалів (зокрема, інноваційного, інформаційного, кадрового, фінансового та ін.) з урахуванням особливостей і можливостей території. З погляду управління потенціалом сучасного туризму важливим є розгляд його резервної складової.

На думку Є. В. Лапіна, у структурі кожної економічної системи відокремлюють ключові точки, що зумовлюють розвиток усієї структури внаслідок комплексних зв'язків та феномену синергії. Величину потенціалу за ієрархією чітко визначити неможливо тому, що економічний потенціал на різних рівнях має розбіжну складову, складно визначену розмірність, а також є інтегральним елементом загальнодержавного народногосподарського потенціалу [10].

IV. Висновки

Отже, концептуально розвиток сучасного туризму можна розглядати як синергетичний результат розвитку галузей національної економіки на певній території, які ефективністю свого функціонування створюють туристичне середовище, та управлінських заходів державно-приватного партнерства щодо

встановлення та закріплення організаційно-економічних зв'язків.

Список використаної літератури

1. Абалкин Л. И. Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. – Москва, 1981. – 351 с.
2. Архангельский В. Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении / В. Н. Архангельский, Л. Е. Зиновьев. – Москва, 1983. – 120 с.
3. Беляева Г. Є. Управління еколого-економічним потенціалом та застосування механізму ресурсозбереження у забезпеченні фінансово-економічної безпеки вугледобувних підприємств : монографія / Г. Є. Беляева, В. М. Антоненко, Г. О. Портнова та ін. – Донецьк : ДонНТУ, 2013. – 304 с.
4. Большая советская энциклопедия. – 2-е изд. – Государственное научное издательство: "Большая советская энциклопедия". – Т. 22. – 1088 с.
5. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ : Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
6. Жулавський А. Ю. Фактори прогнозування економічного потенціалу території / А. Ю. Жулавський // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : зб. тез доп. дев'ятої щорічної Всеукр. наук. Конф., 21–22 квітня 2009 року. – Суми : СумДУ, 2009. – С. 90–92.
7. Заблудська І. В. Структура потенціалу території та її складових елементів / І. В. Заблудська, Б. Є. Бачевський, О. О. Решетняк // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. – 2013. – Вип. 2. – Т. 9. – Ч. 1. – С. 46–56.
8. Кислий В. М. Інтеграція соціо-еколого-економічних факторів в систему стратегічного управління регіонами / В. М. Кислий, С. М. Рибальченко // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3. – Т. 1. – С. 246–253.
9. Кудинова Г. Э. Экономический механизм обеспечения устойчивого развития экономико-экологических систем региона : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Г. Э. Кудинова. – Тюмень, 2004. – 22 с.
10. Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия : монография / Е. В. Лапин. – Сумы : Университетская книга, 2004. – 360 с.
11. Маркс К. Капитал // К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – 2-е изд. – Москва : Политиздат, 1960. – Т. 23–25. – Ч. 1, 2.
12. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. – Київ : Аконті, 2004. – Т. 3. – 864 с.
13. Пирожков С. И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / С. И. Пи-

- рожков ; Ин-т экономики АН Украины. – Киев : Наукова думка, 1992. – 180 с.
14. Семенов В. Ф. Використання потенціалу нової економіки при формуванні регіональних інноваційних структур організації і управління туризмом / В. Ф. Семенов, О. В. Басюк. – Одеса : Атлант, 2013. – 356 с.
15. Хумарова Н. І. Складові та тенденції формування екологоорієнтованого управління / Н. І. Хумарова. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 200 с.
16. Шелегеда Б. Г. Потенціал підприємства: формування та управління : навч. посіб. / Б. Г. Шелегеда, Н. В. Касьянова, А. Я. Берсуцький. – 2-е вид. – Донецьк : ДонУЕП, 2004. – 243 с.
17. Экономический потенциал страны, его характеристика и состав [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://prognoz.org/lib/ekonomicheskii-potentsial-strany-ego-kharakteristika-i-sostav>.
18. L'Europe doit utiliser les compétences du traité de Lisbonne pour libérer le potentiel inexploité du tourisme, déclare M. Valcarcel, vice-président du CdR [Ressource Électronique] / Union européenne, Comité des Régions – 28 janvier 2011. – Access mode: http://www.veilleinfotourisme.fr/l-europe-doit-utiliser-les-competences-du-traite-de-lisbonne-pour-liberer-le-potentiel-inexploite-du-tourisme-declare-m-valcarcel-vice-president-du-cdr-68171.kjsp?STNAV=&RUBNAV=&RH=TOU_EUR.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2015.

Ушенко Н. В. Особенности и структура потенциала туризма

В статье охарактеризованы основные подходы к определению понятия “потенциал”, в рамках которых сделан обзор экономической природы и структуры. Определена приоритетность влияния на эффективность использования потенциала туризма территориальной принадлежности, развития отраслей. Раскрыты особенности потенциала современного туризма в условиях интеллектуальной экономики; акцентировано внимание на резервной составляющей потенциала туризма, основу которой составляют возможности организационно-экономических связей. Представлено авторское видение эффективности управления развитием современного туризма как синергетического результата развития отраслей национальной экономики на определенной территории, которые эффективностью своего функционирования создают туристическую среду и управленческих мероприятий государственно-частного партнерства по установлению и укреплению организационно-экономических связей.

Ключевые слова: потенциал, туризм, структура, связь, ресурс, синергия, управление, партнерство.

Ushenko N. Features and Structure of Tourism Potential

The article describes the main approaches to the definition of “potential” (factor, resource, potential, combined), within which the review of its economic nature. The “potential” is equated with “economic potential” that is taken into account in determining its structure. Reveals the essential characteristics of tourism potential in conjunction with other types of potentials. Grounded priority impact on efficiency potential of tourism territorial identity, development of industries. Complexity review appointed scientific direction provided through goal-oriented structural-component analysis – efficiency potential socio-economic system based on synergistic sustainable use of management tools. It is noted that structural economic potential as a system appears together different components and power connections between them that make up its internal structure and provide holistic functioning. It is possible to determine the structure of modern economic potential of tourism as a set of components available potentials (in particular, innovation, information, personnel, financial, etc.). With the peculiarities and opportunities territory. A consideration of potential tourism sector as an aggregate capacity of public and private partners who interact with users to provide quality travel services. The features of modern tourism potential in terms of intellectual economy. The attention on the backup component of tourism potential, which is based opportunities organizational and economic ties. Presents the author’s vision of management efficiency development of modern tourism as a result of synergistic sectors of the national economy in a particular area that the efficiency of its operation make travel environment, and administrative activities all over the public-private partnership to establish and strengthen institutional and economic ties.

Key words: potential, tourism, structure, communication, resource, synergy, management, partnership.